

Explaining the principles and methods of religious education for the Hussein civilization-building generation

Setareh Sadat Mousavi ^{1*}

1- Ph.D. in Educational Sciences, Isfahan University, Isfahan, Iran

Abstract:

The aim of the present study was to qualitatively explain the principles and methods of religious education of the Hussein civilization-building generation, for which the content analysis research method was used. The research area in the program development section included the existing texts in the field of Imam Hussein's (AS) biography, which was inferred by reviewing the texts and analyzing them. The explanation of the components of Imam Hussein's (AS) biography in various programs and methods of Islamic education to introduce him was carried out in two stages. In the first stage, the components of Imam Hussein's (AS) life were extracted from the verses of the Quran and texts, which were separated into eight areas: belief, morality, religion, biology, education, socio-political, economic-professional, and artistic-aesthetic, and in accordance with the dimensions of a virtuous life. In the second part, educational programs and methods were extracted from relevant texts and categorized according to the basic principles of education into five areas: ontological (with doctrinal tasks), anthropological (with biological, moral, and socio-political tasks), epistemological (with scientific-educational, and career-professional tasks), evaluative (with aesthetic and artistic tasks), and theological (with religious tasks).

Review History:

Received: 11 Aug 2025
Revised: 9 Sep 2025
Accepted: 11 Sep 2025
Available Online: 14 Sep 2025

Keywords:

Hussein
Education
Righteous life
Civilization builder

How To Cite This Article:

Sadat Mousavi, S. (2025). Explaining the principles and methods of religious education for the Hussein civilization-building generation. *Strategic Studies of Women, Defense and Peace*, 2(5) 41-56 (In Persian)

*Corresponding author's email: setarehmousavi@gmail.com

تبیین اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

ستاره سادات موسوی^{۱*}

۱- دکترای، علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده:

هدف از تحقیق حاضر تبیین کیفی تبیین اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی بود که برای این منظور از روش تحقیق تحلیل مضمون استفاده شد. حوزه پژوهش در بخش تدوین برنامه شامل متون موجود در حوزه سیره امام حسین(ع) بود که با مرور متون و تحلیل استنباط گردید. تبیین مولفه‌های سیره امام حسین(ع) در برنامه‌ها و روشهای مختلف تربیت اسلامی برای معرفی ایشان در دو مرحله صورت گرفت. در مرحله اول، مولفه‌های سیره امام حسین(ع) از آیات قرآن و متون استخراج شد که در هشت حوزه اعتقادی، اخلاقی، دینی، زیستی، آموزشی، اجتماعی-سیاسی، اقتصادی-حرفه ای و هنری-زیباشناختی و متناسب با ابعاد حیات طیبه تفکیک شدند. در بخش دوم، برنامه ها و روشهای آموزشی از متون مرتبط استخراج و با توجه به مبانی اساسی تربیت در پنج حوزه هستی شناختی (با وظایف اعتقادی)، انسان شناختی (با وظایف زیستی، اخلاقی و اجتماعی-سیاسی)، معرفت شناختی (با وظایف علمی-آموزشی و شغلی-حرفه ای)، ارزش شناختی (با وظایف زیبایی شناسی و هنری) و دین شناختی (با وظایف دینی) دسته بندی شدند.

تاریخچه داوری:

دریافت: ۲۰ مرداد ۱۴۰۴
بازنگری: ۱۸ شهریور ۱۴۰۴
پذیرش: ۲۰ شهریور ۱۴۰۴
ارائه آنلاین: ۲۳ شهریور ۱۴۰۴

کلمات کلیدی:

حسینی
تربیت
حیات طیبه
تمدن ساز

برای ارجاع به این مقاله از عبارت زیر استفاده کنید:

Sadat Mousavi, S. (2025). Explaining the principles and methods of religious education for the Hussein civilization-building generation. *Strategic Studies of Women, Defense and Peace*, 2(5) 41-56 (In Persian)

* نویسنده عهده دار مکاتبات: setarehmousavi@gmail.com

مقدمه

زندگی اهل بیت عصمت و طهارت(ع) راهنمای بسیار روشنی است برای کسانی که بخواهند به بهترین حیات دنیوی و اخروی دست یابند. این مساله آن قدر پر اهمیت است که در برخی احادیث سیره شیعیان و پیروی از ایشان به التزام و تبعیت عملی از سبک زندگی ایشان در آمده است؛ و احمدوا الذی لعظمته و نوره یتغی من فی السموات و الارض الیه وسیله و نحن وسیلته فی خلقه، و نحن خاصته و محل قدسه، و نحن حجتہ فی غیبه، و نحن ورثه انبیائہ(رحمانی، ج ۱: ۲۶۵).

خدایی را حمد و سپاس گوئید که به خاطر عظمت و نورش هر که در آسمانها و زمین است به سوی او وسیله می جوید و ما وسیله او در میان مخلوقاتش و خاصان درگاه و جایگاه قدس او و حجت غیبی و وارث پیامبرانش هستیم.

در عرف مسلمانان و متون اسلامی، سیره در معنای دیگری نیز به کار رفته است که دقیقاً معادل معنای سنت و عبارت است از مجموعه رفتار و گفتار پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت (علیهم السلام). سیره به معنای راه و روش یا سنت، سه جزء اساسی دارد که عبارت اند از: گفتار، کردار و چگونگی آن دو. سیره به معنای راه و روش یا سنت عام است، بنابراین سیره به این معنا را به هر کسی می توان نسبت داد. اما در بعضی معانی از مفهوم سیره فقط به پیامبر (ص) و اهل بیت (علیهم السلام) اختصاص دارد و به شخص دیگری قابل اطلاق نیست. در مطالعه سیره و رفتار، دو موضوع اهمیت دارد. نخست تعیین نوع سیره در یک موقعیت خاص و برای رسیدن به یک هدف خاص و دوم چگونگی انجام کار. تمام تاکید ما بر سیره از همین جا ناشی می شود. بسیاری از نکات و مطالب تربیتی وجود دارد که در سخنان پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) بیان نشده است، اما در سیره و روش تربیتی آنان پنهان است(شیخ الاسلامی، ۱۴۱۲: ۲۲۷).

دانستن سیره معصومین هر چند به اجمال برای هر مبلغ ودانای دین از جهات ذیل لازم و ضروری است:

الف: آشنایی با مبانی دینی.

ب: آشنا ساختن دیگران بامعارف دینی.

ج: استنباط دیدگاه‌های دینی در موضوعات مختلف از سیره معصومین.

د: استدلال به سیره برای اثبات نظریات دینی(حسینی زاده، ۱۳۶۸: ۴۲).

داشتن ارتباط با انسان‌های بزرگ و اسوه، یکی از بهترین راه‌ها و شیوه‌های تربیتی به شمار می‌رود. روح و جان آدمی، در جریان این ارتباط، صیقل می‌یابد و از کدورت‌ها و ناپاکی‌ها خلاص می‌گردد. این تأثیرپذیری، در پرتو الگوبرداری از رفتار، منش، خلق و خوی، حسنات و تمایلات انسان‌های بزرگ است. از سوی دیگر، تأثیر معنوی و اشراف ارواح بزرگ بر دیگران نیز قابل انکار نیست.

انبیا و اولیای الهی، بهترین الگوهایی هستند که انسان‌ها می‌توانند از ارتباط با آنان، در مسیر رشد و تکامل خود، بهره‌برند. این ارتباط، در قالب «زیارت» مطرح شده است. زیارت قبور اولیای الهی می‌تواند به شناخت بیشتر آن بزرگواران و الگوبرداری از خصلت‌های الهی آنان بینجامد و یا از طریق اشراق معنوی، بر روح و جان آدمی تأثیرگذار باشد.

استقبال انسان‌ها از اماکن زیارتی در تمامی ادیان آسمانی و بشری و نیز اشتیاق مسلمانان به زیارت اماکن و مزارات مقدس، بر کسی پوشیده نیست. برای نمونه، تنها از میان ایرانیان، سالانه میلیون‌ها زائر به مکان‌های زیارتی سفر می‌کنند و بهره‌مندی می‌گیرند.

جایگاه معنوی و بلند زیارت از یک سو و گستردگی و فراوانی زیارت و استقبال از آن از سوی دیگر، این الزام را به میان می‌آورد که مسأله زیارت، از ابعاد مختلف، مورد کاوش و پژوهش قرار گیرد. چنین امری، از یک سو برای متولیان امر زیارت، مفید است تا در برنامه ریزی‌ها از آن بهره‌گیرند و از دیگر سو برای زائران، تا بهره‌مندی خویش را بالا ببرند. از آنجا که زیارتگاه‌ها بزرگترین پایگاه تبلور آموزه‌های دینی و آسمانی است، نقش اساسی و عظیمی در تأمین راهبردی بنیادی در حرکت تاریخ بشر داشته، دارند و خواهند داشت. مکان‌های زیارتی مهمترین پایگاه ترسیم و تنظیم حرکت تاریخ در آینده بشریت است و به عنوان مرکز ثقل و کانون اصلی تحولات جهانی و مهندسی فرهنگی بشریت، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های خود را آشکار خواهد ساخت.

بی تردید مقوله مهندسی فرهنگی زیارت امامزادگان، در مناسبات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و در توسعه و تعمیق ارزش های دینی، نقشی حیاتی و تأثیری شگرف دارد و بدیهی است که درک مشترک و اتفاق نظر نخبگان سیاسی، علمی و مذهبی، شفاف سازی این مفاهیم، گام بزرگی در توسعه و تعمیق فرهنگ زیارت، به شمار می آید.

صادقی و فرمانیان (۱۳۹۸) نشان دادند که ویژگی های منحصر به فردی از قیام حسینی مانند منصوص بودن امامت آن حضرت و فاصله رفتارهای او با رهبران دیگر قیام ها موجب جاودانگی آن شده است.

قربانی و همکاران (۱۳۹۸) نشان می دهد که خواص و موضع گیری آن ها در حرکت توده مردم موثر بوده است در سیر کلی بحث و نگاه کلی به تأثیر گذاری خواص در واقعه عاشورا پرداخته شده است.

از این رو زیارت و شرکت در نماز عاشورا در فرهنگ و مهندسی فرهنگی نیز نقش و فواید زیادی دارد که افراد را در حیات، بالندگی و پالایش فرهنگی یاری می رساند. با توجه به پیچیدگی پدیده های انسانی که فرهنگ بخش عمده ای از آن را تشکیل می دهد، برنامه ریزی و تفکیک نقش ها برای حفظ، اصلاح، ایجاد تغییرات بنیادین در فرهنگ و تجدید حیات فرهنگی نقش اساسی دارد. مهندسی فرهنگی راه حلی ضروری برای برخورد آگاهانه با این پدیده پیچیده است.

از اهداف مهم امامان (ع) در تمام لحظات زندگی، توجه دادن عملی به اهمیت احکام شرعی میباشد و هیچ کار مهمی آنها را از این وظیفه و هدف باز نمی داشت.

نقل شده است که امام علی (ع) در جنگ صفین نزدیک ظهر، چشم به آسمان دوخته بودند و منتظر وقت نماز بودند تا نماز را اول وقت به جا آورند.

ابن عباس که این حلت امام (ع) را دید، سؤال کرد: «یا امیرالمؤمنین، نگران چیزی هستید؟!» امام (ع) فرمود: «منتظر رسیدن وقت نماز می باشم.» ابن عباس گفت: «در این وقت حساس نمی توانیم دست از جنگ برداشته و مشغول نماز گردیم.» امام فرمود: «ما با دشمنان، برای نماز می جنگیم.» (وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۲۴۶).

در ظهر عاشورا نیز هنگامی که «بوئمامه» وقت نماز ظهر را به امام (ع) یادآوری کرد، امام حسین (ع) از کار او خشنود شدند و در حق او دعا کرده و فرمودند: «نماز را یادآور شدی، خداوند تو را از نمازگزاران قرار دهد.» (بحار الأنوار، ج ۴۵، ص ۲۱).

در اینجاست که امام حسین (ع) از دشمن مهلت خواستند تا نماز بخوانند، ولی آنان با گستاخی تمام از نبرد دست نکشیدند و امام (ع) مجبور شدند در میدان نبرد نماز بخوانند.

امام حسین (ع) با این عمل، عشق بی نظیر خود به نماز را نشان دادند و اهمیت آن را برای همیشه تاریخ ثبت کردند. در این مسیر، رخداد عاشورا می تواند نقش ها و فواید گوناگونی ایفا کند که به تفصیل بررسی می شود. به عبارتی در پژوهش حاضر درصدد هستیم تا با تبیین و جریان دادن حقایق و آثار زیارت به عرصه های مختلف زندگی، هویت فرهنگ زیارت و نسبت آن با سایر ابعاد فرهنگ دینی را بیان کنیم.

بنابراین، هدف تحقیق حاضر این است که با شناسایی مؤلفه های تربیتی سیره امام حسین (ع) بر اساس ابعاد حیات طیبه (اعتقادی، دینی، اخلاقی، زیستی، علمی-آموزشی، اجتماعی-سیاسی، اقتصادی-حرفه ای و زیبایی شناسی-هنری) مدلی برای روشهای آموزشی طراحی نماید. بدین منظور، ابتدا مؤلفه های سیره تربیتی امام حسین (ع) از متون مرتبط و به ویژه قرآن کریم مشخص می شود.

بنابراین سوال های تحقیق به این شرح است:

۱- اصول تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی کدامند؟

۲- روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی کدامند؟

روش پژوهش

هدف از تحقیق حاضر شناخت، تحلیل و گزارش الگو و برنامه در داده های متنی است. همسو با هدف تحقیق از روش تحلیل مضمون استفاده شد. تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده های کیفی است. این روش، فرایندی برای تحلیل داده های متنی است و داده های پراکنده و تحلیل متنوع را به داده هایی غنی و تفصیلی تبدیل می کند. داده ها همزمان و درطول مدت زمان جمع آوری با روش تحلیل محتوای کیفی مرسوم تحلیل خواهند شد. بدین منظور؛

نخست متن مصاحبه جهت بدست آوردن بینش و درک کامل محتوا و داده‌های درون آن چندین بار مطالعه خواهد شد. سپس واحدهای معنایی براساس هدف و سوال پژوهش مشخص می‌شوند. بعد از آن، نکات و عناوین مهم متن به صورت کد باز با درنظر گرفتن محتوای پیدا و پنهان از درون آن استخراج می‌شوند. کدها براساس تفاوت‌ها و شباهت‌هایشان دسته‌بندی شده و کدهای با مفهوم مشترک، در یک طبقه قرار گرفته و نام‌گذاری خواهند شد. با انجام هرمصاحبه جدید امکان دارد طبقه‌های قبلی بازنگری و حتی ادغام یا طبقه جدیدی ایجاد گردد. تحلیل اطلاعات نیز با اتکا به روش تحلیل مضمون در دو مرحله انجام شد. مرحله اول استخراج عبارات و مضامین پایه ای بود و در مرحله دوم مضامین سازمان دهنده و فراگیر از مضامین پایه ای به دست آمدند.

این تحقیق از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول مربوط به شناسایی اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی با توجه به منابع موجود بود. این منابع که بخشی از حوزه پژوهش را تشکیل دادند شامل قرآن کریم، نهج البلاغه و احادیث و روایات بودند. در تحلیل مولفه های سیره تربیتی امام حسین(ع) مضامینی که دال بر اندیشه ها، باورها، رفتارها و کنش های انسانی و چگونگی زندگی کردن از منظر امام حسین(ع) بودند، مورد بررسی قرار گرفتند. این مولفه ها با توجه به ابعاد مختلف حیات طویه از جنبه دینی، اعتقادی، اخلاقی، زیستی، علمی و آموزشی، اجتماعی و سیاسی، اقتصادی و حرفه ای و زیبایی شناسی و هنر دسته بندی شدند. در بخش دوم، روشهای آموزشی برای معرفی ایشان به واسطه مصاحبه با ۱۰ تن از متخصصان تربیت اسلامی بررسی شدند و با توجه به مبانی اساسی تربیت در پنج حوزه هستی شناختی، انسان شناختی، معرفت شناختی، ارزش شناختی و دین شناختی دسته بندی گردیدند.

یافته های پژوهش

اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

رای شناخت مولفه های سیره تربیتی امام حسین(ع)، ابتدا مفهوم های موجود در مبانی دینی و اسلامی با تاکید بر آیات قرآن کریم استخراج شدند که نشان دهنده چگونگی زندگی انسان و جامعه اسلامی از منظر اسلام بود، این مضامین نشان دهنده باورها و اندیشه ها و شیوه کنش و رفتار یک در سیره امام حسین(ع) است.

جدول ۱: استخراج عبارات و مضامین پایه ای در اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

مضمون پایه ای	عبارت
شجاعت	شجاعت امام حسین علیه‌السلام مورد تحسین و تشویق ملائکه، از جمله جبرئیل بوده(اسدالغابه، ج ۲، ص ۲۰) و حضرت امام حسن علیه‌السلام شجاعت و هیبت سیدالشهداء را نظیر پدرش امیر مؤمنان می‌داند.(سفینه البحار، ج ۱، ص ۲۵۸)
هدایت	رسول خدا، امام حسین علیه‌السلام را به «چراغ هدایت و کشتی نجات» تعبیر نموده، می‌فرماید: همانا «حسین» چراغ هدایت، و کشتی نجات است»(سفینه البحار، واژه «حسن»
مسئولیت پذیری دینی	مبارزه با حکومت ظلم، تلاشی بود که حسین(ع) از پدرش آموخته بود. آنجا که علی(ع) تمام تلاش خود را برای مبارزه با معاویه به کار بست زیرا می دانست که اگر این نهال تازه رشد یافته ریشه کن نشود، بنیادهای حکومت اسلامی را خدشه دار می کند. (حسین، ۱۳۳۲، ص ۱۸۱).
امر به معروف و نهی از منکر	حسین بن علی(ع) در راه امر به معروف و نهی از منکر یعنی در راه اساسی‌ترین اصلی که ضامن بقای اجتماع اسلامی است کشته شد، در راه آن اصلی که اگر نباشد، دنبالش متلاشی شدن، تفرق، تفکک و از میان رفتن و گندیدن پیکر اجتماع است(مطهری، ۱۳۶۸، ج ۱۷، ص ۲۳۵). «لَا يَنْبَغِي لِنَفْسٍ مُّؤْمِنَةٍ تَرَى مِنْ يَعْصِي اللَّهَ فَلَا تُنْكِرُ عَلَيْهِ». امام حسین (ع) فرمود: «سزاوار نیست که مؤمن، گناهکاری را ببیند و او را از گناه باز ندارد». (کنز العمال، ج ۳ ص ۸۵ ح ۵۶۱۴)
احیا آزادی	حسین(ع) با قیام خود فریاد آزادی خواهی سر داد. زیرا می دانست در جامعه ای که دین لباس قدرت به تن کند وظالمان به عرصه خلافت اسلامی برسند، تنها چیزی که می تواند مایه آگاهی مردم شود، آزادی و آزادی است (ابن اثیر، ۱۳۸۲، ج ۵، ص ۲۲۵۴).

ترویج علم	حسین بن علی علیه‌السلام در یکی از سال‌ها در موسم حج، در سرزمین عرفات غرق در عبادات و مناجات بود و اشک چشمش فرو می‌ریخت. در این اثنا، یکی از شیعیان به حضور رسیده، یک سؤال شرعی را مطرح ساخت. آن حضرت توجه خود را به وی معطوف داشته، به آموزشش پرداخت (سفینه البحار (۲ جلدی)، ج ۱، ص ۲۵۸). و نشان داد: در صحرای عرفات که زمان عبادت و مناجات بود، آموزش علم و فرهنگ مقدم است. این سیره، از سنت پیامبر خدا الهام گرفته که می‌فرماید: علم بر همه چیز، حتی عبادت، مقدم است. («العلم افضل من العبادة») کنزالعمال، ج ۱۰، ص ۱۳۲، ج ۲۸۶۵۷.
تواضع	حسین بن علی با گفتن: «خدا متکبرین را دوست ندارد»، «انه لا يحب المتكبرين» (نحل/سوره ۱۶، آیه ۲۳). در جمع آنان نشست و مشغول خوردن و صحبت شد و سپس همه را به منزلش دعوت نموده، با تمام تواضع و صفا و صمیمیت از آنان پذیرایی نمود و از خانواده اش خواست هر چه در توان دارند، مضایقه ننمایند. (اعیان الشیعه، ج ۱، ص ۵۸۰؛ مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۸۹)
زهد	این پیشنهاد بارها به امام حسین علیه‌السلام مطرح شد؛ ولی او مانند پدرش علی علیه‌السلام فرمود: ای دنیا! برو سراغ دیگری. هرگز نمی‌توانی حسین بن علی را فریب دهی. آری، حسین زاهد زیست و زاهدانه شهید گشت. امام حسین علیه‌السلام مردی پرتلاش و پرکار بود و از نظر مال و منال بسیار متمکن و ثروتمند بود؛ ولی ثروت دنیا ذره‌ای در دل او نفوذ نداشت و هرگز تحت تاثیر قرار نگرفت و همانند فقرا و نیازمندان زندگی کرد و او بارها به دیگران کمک مالی نمود، قرض هایشان را پرداخت کرد و در یک مورد به شخص مقروض که پناه آورده بود، هزار راس گوسفند (شرح ابن ابی الحدید، ج ۱، ص ۲۴۹).
ولایت مداری	حسین بن علی علیه‌السلام در تمام امور اجتماعی مطیع قانون بود، در حفظ و حراست مسلمانان تلاش می‌کرد، در جنگ‌ها و جهاد با کفار شرکت می‌نمود، در جنگ «طبرستان» نقش فرماندهی داشت (امام حسین، عبدالله علایلی، ص ۳۱۳)
عفو و گذشت	اگر کسی از سمت راست به من دشنام دهد. سپس در طرف چپم عذرخواهی کند، از او می‌پذیرم. امام حسین علیه‌السلام به خدمت مولا رسید و برای چنین کینه توی در خواست شفاعت کرد و نشان داد که حسین اهل عفو و بخشش است؛ حتی برای دشمنان و بدخواهان! (سفینه البحار، ج ۲، ص ۵۳۶؛ نهج البلاغه، فیض، خ ۷۲، ص ۱۷۰)
محبت	نزد حسین بن علی (علیه‌السلام) بودم که علی بن حسین (علیه السلام) وارد شد. حسین (علیه السلام) (امام سجاد (علیه‌السلام) او را صدا زد، در آغوش گرفت و به سینه چسبانید، میان دو چشمش را بوسید و سپس فرمود: پدرم به فدایت باد، چقدر خوشبو و زیبایی». (بحار الانوار، جلد ۴۶، صفحه ۶۷، ح ۳۴)
شهادت طلبی	امام (ع) همانند پدر بزرگوارشان، (نهج البلاغه، خطبه ۱۲۲) مشتاق شهادت در راه خدا بود. او شیفته فرشته شهادت بود و به مرگ در راه خدا خوشامد می‌گفت: «مَرْحَبًا بِالْقَتْلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ آفرین و درود به مرگ در راه خدا». (احقاق الحق، ج ۱۱، ص ۶۰۱).
دنیای فانی	انسان های معادباور پیوسته به یاد جهان دیگرند و افق دیدشان به زندگی چند روزه این دنیا و لذات آن محدود نمی شود . آنان در ماورای این زندگی زودگذر، سرای جاویدان با نعمت های بی پایانش را مشاهده و همواره برای آن تلاش و کوشش می کنند(مکارم شیرازی، قهرمان توحید، شرح و تفسیر آیات مربوط به حضرت ابراهیم(ع)، ص ۲۱۳). در تشریح پیوند ناگسستنی آخرت گرایی می توان به پرسش یکی از یاران امام به نام حنظله اشاره کرد که پرسید: «آیا من به سوی آخرت نشتابم و به برادرانم ملحق نشوم؟» امام(ع) فرمود: «رُحْ إِلَى خَيْرٍ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا وَ إِلَى مُلْكٍ لَا يَبُلَى؛ بشتاب به عالمی بهتر از دنیا و آنچه در آن است و به سوی سلطنتی که کهنه نگردد» (بحارالانوار، ج ۴۵، ص ۲۳).
کرامت انسانی	در منطق حسینی (ع) مرگ در راه عزت جز زندگی جاوید نیست و زندگی با ذلت جز مرگی فاقد حیات نیست . «لَيْسَ الْمَوْتُ فِي سَبِيلِ الْعِزِّ إِلَّا حَيَاةٌ خَالِدَةٌ وَ لَيْسَتْ الْحَيَاةُ مَعَ الذُّلِّ إِلَّا الْمَوْتُ الَّذِي لَا حَيَاةَ مَعَهُ» (احقاق الحق، ج ۱۱، ص ۶۰۱).
عبادت حقیقی	«مَنْ عَبْدَ اللَّهَ حَقَّ عِبَادَتِهِ آتَاهُ اللَّهُ فَوْقَ أَمَانِيهِ وَ كَفَايَتِهِ». امام حسین (ع) فرمود: «هرکس حق معبودیت خدا را به‌جا آورد، خداوند بیش از حد انتظار و کفایتش به او عطا می‌کند». (بحار الانوار، ج ۶۸ ص ۱۸۴ ح ۴۴).
عشق الهی	«خَسِرْتُ صَفْقَةً عَبْدٌ لَمْ تَجْعَلْ لَهُ مِنْ حَبْكِ نَصِيبًا». امام حسین (ع) فرمود: «پروردگار! کسی که از محبت خود بهره‌مندش نکردی، زیان کرده است». (بحار الانوار، ج ۹۵ ص ۲۲۶ ح ۳)
دوستی اهل بیت	«إِنَّ حَبَنًا لَتَسَاقُطَ الدُّثُوبُ كَمَا تَسَاقُطُ الرِّيحُ الْوَرَقُ». امام حسین (ع) فرمود: «محبت ما اهل بیت سبب ریزش گناهان است، چنان‌که باد، برگ درختان را می‌ریزد». (حیاه الامام الحسین، ج ۱ ص ۱۵۶)

	«وَاللَّهُ مَا خَلَقَ اللَّهُ شَيْئاً إِلَّا وَفَدَّ أَمْرَهُ بِالطَّاعَةِ لَنَا». امام حسین (ع) فرمود: «سوگند به خدا که خداوند هیچ موجودی را نیافرید، مگر آن که او را به اطاعت از ما، امر کرد». (بحار الانوار، ج ۴۴ ص ۱۸۱ ح ۱)
راستی	«إِنْ شِيعَتْنَا مِنْ سَلَمَتٍ فَلُوْبُهُمْ مِنْ كُلِّ غِشٍّ وَغَلٍّ وَدَغَلٍ». امام حسین (ع) فرمود: «شیعه ما کسی است که دلش از هرگونه خیانت و نیرنگ و مکرری پاک است». (بحار الانوار، ج ۶۵ ص ۱۵۶ ح ۱۰). قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «الْصَّدْقُ عِزٌّ، وَالْكَذِبُ عَجْزٌ، وَالسَّرُّ أَمَانَةٌ، وَالْجَوَارُ قَرَابَةٌ، وَالْمَعُونَةُ صَدَاقَةٌ، وَالْعَمَلُ تَجَرِبَةٌ» (تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۴۶). امام حسین علیه السلام فرمود: راستگویی بزرگواری است و دروغگویی ناتوانی، رازداری امانت است، و همسایگی خویشاوندی و کمک کردن صداقت است و کار، تجربه.
درک انتظار و امید	«لَوْ أَدْرَكْتَهُ لَخَدَمْتُهُ أَيَّامَ حَيَاتِي». امام حسین (ع) فرمود: «اگر زمان حضرت مهدی را درک می‌کردم، تمام عمر خدمتگزارش بودم». (عقد الدرر، ص ۱۶۰)
خوش خلقی	«الْخُلُقُ الْحَسَنُ عِبَادَةٌ وَ الصَّمْتُ زَيْنٌ». امام حسین (ع) فرمود: «خوش‌خویی، عبادت است و سکوت، زینت». (تاریخ الیعقوبی، ج ۲ ص ۲۶۴)
صله رحم	«مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنْسَأَ فِي أَجَلِهِ وَ يُزَادَ فِي رِزْقِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ». امام حسین (ع) فرمود: «کسی که دوست دارد اجلش به تأخیر افتد و روزی اش افزایش یابد، صله رحم به جا آورد». (بحار الانوار، ج ۷۱ ص ۹۱ ح ۵) قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنْسَأَ فِي أَجَلِهِ وَ يُزَادَ فِي رِزْقِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ». (عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۴۸ - بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۹۱). امام حسین علیه السلام فرمود: کسی که خرسند می‌شود اجلش به تأخیر افتد و رزقش زیاد شود (دوست دارد چنین شود) پس صله رحم انجام دهد.
یاری	«مَنْ نَفَسَ كَرْبَةً مُؤْمِنٍ فَجَزَّ اللَّهُ عَنْهُ كَرْبَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ». امام حسین (ع) فرمود: «هرکه گرفتاری مؤمنی را برطرف کند، خداوند گرفتاریهای دنیا و آخرتش را برطرف می‌کند». (بحار الانوار، ج ۷۵ ص ۱۲۲ ح ۵)
الگو مداری	«إِنَّ الْكَرِيمَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلَامٍ، يَنْبَغِي أَنْ يُصَدِّقَهُ بِالْفِعْلِ». امام حسین (ع) فرمود: «بزرگوار کسی است، که گفتارش با عملش یکی باشد». (مستدرک الوسائل، ج ۷ ص ۱۹۳ ح ۶).
تعقل مداری	«لَوْ عَقَلَ النَّاسُ وَ تَصَوَّرُوا الْمَوْتَ لَخَرِبَتِ الدُّنْيَا». امام حسین (ع) فرمود: «اگر مردم خردمند می‌شدند و مرگ را باور می‌داشتند، دنیا ویران می‌گشت». (إحقاق الحق، ج ۱۱ ص ۵۹۲) امام حسین علیه السلام: لَا يَكْمُلُ الْعُقْلُ إِلَّا بِاتِّبَاعِ الْحَقِّ؛ عقل، جز با پیروی از حق، کامل نمی‌شود (اعلام الدین، ص ۲۹۸) مِنْ دَلَائِلِ عِلْمَاتِ الْقَبُولِ: الْجُلُوسُ إِلَى أَهْلِ الْعُقُولِ؛ از نشانه های خوش نامی و نیک بختی، همنشینی با خردمندان است.
خداشناسی	قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ، فَإِذَا عَرَفُوهُ عَبَدُوهُ، فَإِذَا عَبَدُوهُ اسْتَغْنَوْا بِعِبَادَتِهِ عَنْ عِبَادَةِ مَاسِوَاهُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا بَنَ رَسُولِ اللَّهِ يَا بَنِي آدَمَ وَمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ؟ قَالَ: «مَعْرِفَةُ أَهْلِ كُلِّ زَمَانٍ إِمَامُهُمُ الَّذِي يَجِبُ عَلَيْهِمْ طَاعَتُهُ». (علل الشرائع، ص ۹). امام حسین علیه السلام فرمود: ای مردم! همانا خدای بزرگ بندگان را نیافریده مگر برای آنکه او را بشناسند، وقتی او را شناختند او را پرستش خواهند کرد، هنگامی که او را پرستش کردند از بندگی غیر او بی‌نیاز می‌شوند. مردی گفت: ای فرزند رسول خدا، پدر و مادرم فدایت باد، شناخت خدا چیست؟ فرمود: عبارتست از شناخت مردم هر زمان امامشان را، آن امامی که اطاعت او بر آنها واجب است.
رضایت خدا	قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا أَفْلَحَ قَوْمٌ اشْتَرَوْا مَرْضَاةَ الْمَخْلُوقِ بِسَخَطِ الْخَالِقِ. (عوالم، ج ۱۷، ص ۲۳۴) امام حسین علیه السلام فرمود: ملت‌ای که خشنودی مردم را با خشم خدا معامله کند هرگز رستگار نخواهد شد.
آخرت گرایی	قَالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّ سَكَانَ السَّمَوَاتِ يَفْنَوْنَ وَ أَهْلَ الْأَرْضِ يَمُوتُونَ وَ جَمِيعَ الْبَرِيَّةِ لَا يَبْقَوْنَ وَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ». فتوح ابن اعمش، ج ۵، ص ۹۴ امام حسین علیه السلام فرمود: آسمانیان فانی می‌شوند و زمینیان می‌میرند، و همه آنها ناپایدارند و همه چیز از بین رفتنی است جز خدا.
انفاق	نُقِلَ عَنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ يَتَصَدَّقُ بِالسَّكْرِ، فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنِّي أَحِبُّهُ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ» [«آل عمران ۹۲»]. نقل شده که امام حسین علیه السلام شکر صدقه می‌داد، از علت آن پرسیدند، فرمود: چون من آن را دوست دارم و خدا می‌فرماید: به نیکی نمی‌رسید مگر اینکه از آنچه دوست می‌دارید انفاق کنید.

آداب معاشرت	قالَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لِلسَّلَامِ سَبْعُونَ حَسَنَةً تَسَعُ وَسِتُّونَ لِلْمُبْتَدِي وَوَاحِدَةٌ لِلرَّادِّ (. بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۲۰).
	امام حسین علیه السلام فرمود: سلام، هفتاد حسنه دارد، شصت و نه حسنه برای سلام کننده و یکی برای پاسخ دهنده است.
ایمان به خدا	امام حسین علیه السلام: مَنْ أَحْجَمَ عَنِ الرَّأْيِ وَعَيَّيْتُ بِهِ الْحَيْلُ، كَانَ الرَّفْقُ مِفْتَاحَهُ؛ (میزان الحکمه، ج ۶۸۶۹) امام حسین علیه السلام: هر که از اظهار نظر در ماند و راه چاره درمانده اش کند، نرمی و مدارا کلید او باشد.
	إِنَّهُ [الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ] كَانَ يَقُولُ فِي قُنُوتِ الْوُتْرِ: اَللّٰهُمَّ اِنْكَ تَرٰى وَلَا تَرٰى وَأَنْتَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلٰى وَإِنَّ إِلَيْكَ الرَّجْعِي وَإِنَّ لَكَ الْآخِرَةَ وَالْأُولٰى، اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ نَذَلَّ وَنَخْزٰى (کنز العمال ج ۸ ص ۸۲).
حمایت خانواده	امام حسین علیه السلام در قنوت نماز وتر چنین می گفت: خدایا! تو می بینی و دیده نمی شوی و در بلندترین جایگاه دیده بانی هستی، بازگشت همه به سوی تو و آغاز و انجام برای توست، به تو پناه می بریم از اینکه ذلیل و خوار شویم.
	قالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: لَأَنْ أُذْخَلَ السُّوقَ وَمَعِيَ دِرْهَمٌ أَتْبَاعُهُ بِحِمَا لِعِيَالِي وَقَدْ قَرَمُوا إِلَيْهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ نَسِمَةً (وسائل الشيعة، ج ۱۵، ص ۲۵۱، ح ۶). امام علی بن الحسین علیهما السلام فرمود: اینکه وارد بازار شوم و همراهم درهمی باشد که با آن برای خانواده ام گوشتی بخرم که به آن اشتیاق دارند، برای من محبوبتر است از اینکه فردی را آزاد کنم.
مدیریت مصرف	عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاحْجِبْنِي عَنِ السَّرَفِ وَالْإِزْدِيَادِ [صحیفه سجاده، «دعاء ۳۰»
	از علی بن الحسین علیه السلام است که فرمود: خداوند! بر محمد و آل او درود فرست و مرا از اسراف و زیاده روی محافظت فرما.
سلامتی جسم	امام حسین علیه السلام: بَادِرُوا بِصِحَّةِ الْأَجْسَامِ فِي مُدَّةِ الْأَعْمَارِ؛ (تحف العقول، ص ۲۳۹). امام حسین علیه السلام: در مدت عمر، در حفظ سلامت تن بکوشید.
صبر	«مَنْ أَحْجَمَ عَنِ الرَّأْيِ وَعَيَّيْتُ بِهِ الْحَيْلُ كَانَ الرَّفْقُ مِفْتَاحَهُ»؛ (علام الدین، ص ۲۹۸) کسی که فکرش در حل مشکلات به جایی نمی رسد و تمام راه حل ها به رویش بسته شده، باید مدارا کند.
کسب دانش	«دِرَاسَةُ الْعِلْمِ لِقَاحُ الْمَعْرِفَةِ»؛ (بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۱۲۸) کسب علم موجب رسیدن به معرفت و شناخت است.
قناعت	«السَّرَفُ الْقَوِيُّ وَالْقَنَوُ رَاحَةُ الْأَبْدَانِ»؛ (بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۱۲۸)
اهمیت کار	شرافت در پارسایی است و قناعت راحتی بدن را در پی دارد.
	«اَكْسَبُوا الْحَمْدَ بِالنَّجْحِ وَلَا تَكْتَسِبُوا بِالْمُطْلِ ذِمًّا»؛ (کشف الغمه، ج ۲، ص ۲۹)
قدردانی	با تلاش و کوشش و موفقیت، تشویق و ستایش دیگران را به دست آورید و با تنبلی و بی تحرکی، خود را در معرض سرزنش قرار ندهید.
	«شَكَرَكَ لِنِعْمَةٍ سَالِفَةٍ يَفْتَضِي نِعْمَةً أَنْفَةً»؛ (نزهة الناظر، ص ۸۰)
آراستگی	شکر و سپاس از نعمت های گذشته، نعمت های آینده را در پی دارد.
	ضاب کردن مو: راوی می گوید: از امام صادق (ع) درباره خضاب و رنگ کردن مو پرسیدم. حضرت فرمود: " قَدْ خَضَبَ النَّبِيُّ (ص) وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ ابُو جَعْفَرٍ بِالْكَتَمِ (الكافي، ج ۶، ص ۴۷۹)؛ پیامبر اکرم، امام حسین و امام باقر (ع)، به وسیله کتم خضاب می کردند."
احترام به همسر و خانواده	امام حسین (ع) متوجه آن زوج جوان گردیده و به هلال فرمود: إِنَّ أَهْلَكَ لَا يَطِيبُ لَهَا فِرَاقُكَ، فَلَوْ رَأَيْتَ أَنَّ تَخْتَارَ سُرُورَهَا عَلَى الْبَرَّازِ (کلمات الامام الحسین (ع)، ص ۴۴۷، فرهنگ سخنان امام حسین (ع)، حدیث ۸) همسرت جدایی تو را نمی پسندد، تو آزادی و می توانی خشنودی او را بر مبارزه با شمشیرها مقدم بداری. حضرت فرمود: علی بن الحسین (ع) برای بچه ها و همسرانش زیورآلات از نوع طلا و نقره تهیه می کرد و آنها را با آن زیورها می آراست. (کافی، ج ۶، ص ۴۷۵، ح ۱)

پس از دست یافتن به مضامین پایه ای اکنون می توان مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر را مشخص نمود. در این مرحله از تحلیل مضمونی سعی می شود با سازماندهی مجدد مضامین اولیه یا همان مضامین پایه ای به مضامین انتزاعی تری دست یافت که به مضمونهای اصلی تر منجر می شود. مضامین سازمان دهنده سطح ۱ با توجه ابعاد هشت گانه وجودی انسان اعتقادی، دینی، اخلاقی، جسمی، هنری، علمی، اجتماعی- سیاسی و اقتصادی- حرفه ای تفکیک شده اند. نتایج که در جدول ۲ قابل مشاهده است، در نهایت مضمون فراگیر ابعاد حیات سیره تربیتی امام حسین (ع) را به دست می دهد.

جدول ۲: مضامین سازمان دهنده و فراگیر در اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

مضامین پایه ای	مضامین سازمان دهنده سطح ۲	مضامین سازمان دهنده سطح ۱	مضمون فراگیر
زندگی پس از مرگ	شناخت هستی و منشا آن	بعد اعتقادی	ابعاد حیات طیبیه بر اساس مولفه های سیره تربیتی امام حسین(ع)
دنیای فانی			
شناخت خداوند			
خودشناسی			
عشق الهی			
هدف خلقت برای عبادت	عبادت	بعد دینی	
ایمان به خداوند			
ایمان به آخرت			
ایمان به پیامبر			
ولایت مداری			
دوستی اهل بیت			
مسئولیت پذیری دینی			
تعمیق تقوای الهی			
زهد			
عبادت			
شجاعت	اراده و اختیار	بعد اخلاقی	
آزادی انتخاب			
هدایت اخلاقی			
کمال جو بودن انسان	خداشناسی و کمال جویی		
شهادت طلبی	تکوین هویت		
سلامتی جسم	پاکی و آراستگی جسمانی	بعد جسمی	
پاکیزگی ظاهر			
زیبایی طبیعت	زیبایی طبیعت	بعد هنری و زیبایی شناختی	
عزت کرامت انسان	کرامت انسان		
آراستگی	ارج گذاری به زیبایی		
اهمیت علم آموزی	علم آموزی و توسعه آن	بعد علمی و آموزشی	
کسب علم			
نشر علم			
اهمیت تعقل	اندیشه ورزی		
توجه به عقل ورزی			
تقویت شناخت	تقویت شناخت		
الگو مداری	هدایت گری معلم		
تاکید بر حمایت	مشارکت خانواده در تربیت		
امر به معروف	مسئولیت اجتماعی	بعد اجتماعی و سیاسی	
نهی از منکر			
آمادگی برای تغییر			
صله رحم			
احسان به دیگران	احسان و احترام به دیگران		
احترام به بزرگان			
احترام به همسر و فرزندان			
قدردانی			

		رعایت آداب معاشرت	احترام به معلم
			نیکی و احترام به دیگران
			تواضع
			سلام کردن
			سعه صدر در ارتباط با دیگران
			عفو و گذشت
			راستی
		ایفای نقش دولت	نقش دولت مرکزی در تربیت
		مشارکت همه نهادها در تربیت	بهره گیری از ظرفیت رسانه ها و سازمان های غیردولتی
بعد اقتصادی و حرفه ای		مساوات	اقامه قسط
		اهمیت کار و اشتغال	اهمیت کار و کوشش
			تقویت روحیه کار
		عدالت اقتصادی	دستگیری
		مدیریت منابع مالی	مدیریت منابع مالی
			قناعت

روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

پس از دست یافتن به مضامین پایه ای، مضامین سازمان دهنده سطح ۲ مشخص می شوند که نشان دهنده روشهای آموزشی از جنبه های هشت گانه اعتقادی، جسمی و روحی، اخلاقی، اجتماعی-سیاسی، علمی-آموزشی، اقتصادی- حرفه ای، هنری و دینی است. در مرحله فراگیر بعدی، مضامین سطح ۱، روشهای آموزشی را با توجه به مبانی اساسی تربیت یعنی هستی شناختی، انسان شناختی، معرفت شناختی، ارزش شناختی و دین شناختی تفکیک می نماید. در نهایت روشهای آموزشی بر اساس مبانی تربیت به دست می آید که در جدول ۲ ارایه شده است

جدول ۳: عبارات و مضامین پایه ای در روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

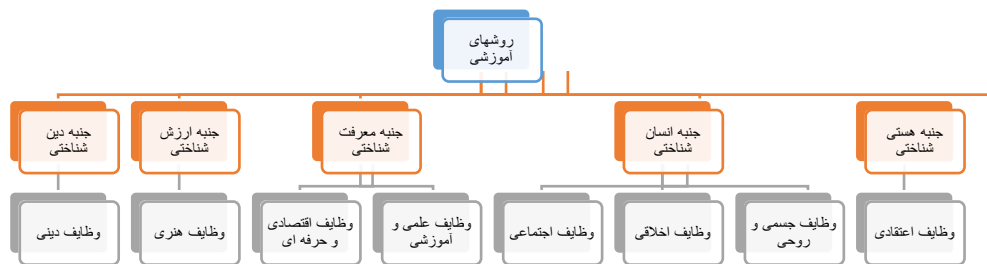
مصاحبه کنندگان	مضمون پایه ای (روشها)	مصاحبه کنندگان	مضمون پایه ای (روشها)
مصاحبه کننده شماره ۱، ۹ و	آموزش مسئولیت اجتماعی	مصاحبه کننده شماره ۸	مراقبه و محاسبه نفس
مصاحبه کننده شماره ۷، ۸، ۶	آموزش آموزه های اقتصاد اسلامی	مصاحبه کننده شماره ۷ و ۱۰	تکریم شخصیت
مصاحبه کننده شماره ۹، ۱۲، ۱	خوش خلقی و خوش سلوکی	مصاحبه کننده شماره ۱۰	توأم کردن علم و عمل
مصاحبه کننده شماره ۶، ۷	اجتهاد و استقلال در فکر و اندیشه	مصاحبه کننده شماره ۱ و ۳	عملگرایی
مصاحبه کننده شماره ۲، ۶، ۸، ۱۰	اصالت دادن به کارایی و مهارت	مصاحبه کننده شماره ۹، ۷، ۱۰	آخرت اندیشی
مصاحبه کننده شماره ۱۰	آموزش مبتنی بر صبر و بردباری	مصاحبه کننده شماره ۵، ۱۰، ۹	نظارت مداری
مصاحبه کننده شماره ۱ و ۷	روش مبتنی بر صمیمت و مدارا	مصاحبه کننده شماره ۵ و ۷	عمل مبتنی بر معرفت
مصاحبه کننده شماره ۲	میانروی و اعتدال در کارها و عبادات	مصاحبه کننده شماره ۷ و ۱۰	آموزش خودکنترلی
مصاحبه کننده شماره ۱۰	آموزش مبتنی بر بینش و بصیرت	مصاحبه کننده شماره ۵، ۱۰، ۹	روش خدمت گذاری
مصاحبه کننده شماره ۵ و ۳	تلفیق سیره معصومین در کتب درسی	مصاحبه کننده شماره ۹، ۱۰	ذکر خدا
مصاحبه کننده شماره ۵، ۹، ۱۰	تلفیق امر به معروف و نهی از منکر	مصاحبه کننده شماره ۴ و ۳	فراهم سازی رشد همه جانبه

پس از دست یافتن به مضامین پایه ای، مضامین سازمان دهنده سطح ۲ مشخص می شوند که نشان دهنده روشهای آموزشی از جنبه های هشت گانه اعتقادی، جسمی و روحی، اخلاقی، اجتماعی-سیاسی، علمی-آموزشی، اقتصادی- حرفه ای، هنری و دینی است. در مرحله فراگیر بعدی، مضامین سطح ۱، روشهای آموزشی را با توجه به مبانی اساسی تربیت یعنی هستی شناختی، انسان شناختی، معرفت شناختی، ارزش شناختی و دین شناختی تفکیک می نماید. در نهایت روشهای آموزشی بر اساس مبانی تربیت به دست می آید که در جدول ۴ ارایه شده است.

جدول ۴: مضامین سازمان دهنده و فراگیر در روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

مضمون پایه ای (حدود روشها)	مضامین سازمان دهنده(۲)	مضامین سازمان دهنده (۱)	مضمون فراگیر
آخرت اندیشی	وظایف اعتقادی	هستی شناختی	روشهای آموزشی معرفی امام حسین(ع)
ذکر خدا			
تکریم شخصیت	وظایف جسمی و روحی	انسان شناختی	
آموزش خودکنترلی			
فراهم سازی رشد همه جانبه			
اجتهاد و استقلال در فکر و اندیشه			
خوش خلقی و خوش سلوکی	وظایف اخلاقی		
مراقبه و محاسبه نفس			
عملگرایی			
روش خدمت گزاری			
آموزش مسئولیت اجتماعی	وظایف اجتماعی و سیاسی		
آموزش مبتنی بر صبر و بردباری			
تلفیق امر به معروف و نهی از منکر			
روش مبتنی بر صمیمیت و مدارا			
توأم کردن علم و عمل	وظایف علمی و آموزشی	معرفت شناختی	
افزایش آگاهی خانواده			
تلفیق سیره معصومین در کتب درسی			
نظارت آموزشی			
آموزش آموزه های اقتصاد اسلامی	وظایف اقتصادی و حرفه‌ای		
اصالت دادن به کارایی و مهارت			
آموزش مبتنی بر بینش و بصیرت	وظایف هنری	ارزش شناختی	
میانروی و اعتدال در کارها و عبادات	وظایف دینی	دین شناختی	

با این حال، با توجه به مبانی اساسی تربیت، روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی در نمودار ۲ ترسیم شده است.

نمودار ۱: روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی

بحث و نتیجه گیری

این مقاله با ارائه تحلیلی بر اصول و روشهای تربیت دینی نسل تمدن ساز حسینی (شامل: حق محوری، به هنگامی و مقتضای حال، شمول و فراگیری، ملائمت با فطرت و نفوس انسانی و عامل اخلاق) را بررسی کرده و سپس تحلیلی بر مصادیق عینی (شامل: میانه روی در نظام باورها، اعتدال در امور فردی، میانه روی در معیشت دین (آخرت) و دنیا و میان هروی اقتصادی)، میانه روی در کسب، میانه روی در خرج، میانه روی در انفاق، میانه روی در ظاهر و نوع پوشش را مورد بررسی قرار داده است. بررسی نتایج تحقیق نشان می‌دهد که که توجه به ترویج و تربیت سیره تربیتی امام حسین(ع) به واسطه نقش

برجسته ایشان باعث رشد همه جانبه آنها می‌گردد و حکمت به عنوان ثمره‌ی این تلاش آگاهانه در بازشناسی خویش و هستی از علم و عمل در فعالیت دانش آموزان به وجود می‌آید. همچنین باعث می‌گردد که دانش آموزان در ایده‌یابی و ایده‌پردازی رشد نموده و به مشارکت کردن و فعال بودن و حقیقت‌جویی و هویت‌یابی و همچنین درونی‌سازی ارزش‌ها و اعتقادات و اخلاقیات پرداخته و معلمان نیز به چگونگی یادگیری دانش آموزان و سبک تفکر و زندگی آنها توجه نمایند. با توجه به این که مولفه‌های سیره تربیتی امام حسین(ع) بازخوردهای مناسبی به فعالیتهای دانش آموزان ارائه می‌شود؛ دانش آموزان می‌توانند به خودشناسی دست یافته و بهترین داور پیشرفت خود باشند و با انجام خودارزیابی عملکرد مناسبی در زندگی داشته باشند. یافته‌ها حاکی از آن است که ایمان و عمل صالح، ملاک و معیار اساسی سیره تربیتی امام حسین(ع) و دستیابی به حیات طیبه است. حیات طیبه و لقای پروردگار، هر دو، با ایمان و عمل صالح به دست می‌آید. از آن جهت که «حیات» سبب حس و حرکت در همه موجودات است، «حیات طیبه» نیز سبب شهود حق تعالی و سیر در تجلیات انوار الهی و سبک زندگی جدید نورانی برای آدمی می‌گردد.

از آنجا که موضوع سیره تربیتی امام حسین(ع) و نیز قانون مند کردن آن برای همه بشریت، آن گونه که شایسته این مهم باشد، چندان مورد توجه قرار نگرفته است، پژوهش در حیات طیبه که یک اصطلاح قرآنی است و بررسی ویژگی‌های زندگی مرتبط با آن می‌تواند ما را به سبک زندگی مورد قبول اسلام رهنمون سازد.

می‌توان گفت، تاکید سیره تربیتی امام حسین(ع) بر تشویق و تمجید نوجوان در جمع، حفظ احترام و اهمیت دادن به نظرات او در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی، یادآوری و تاکید بر موفقیت‌های گذشته و صفات مثبت، عملکرد خوب و قابلیت‌های او بجای توجه به شکست‌ها و صفات منفی گذشته اش موجب رشد اعتمادبه نفس و افزایش آگاهی او نسبت به توانمندی‌هایش می‌شود. همچنین، پرهیز از بیان مکرر اشتباهات، دادن فرصت اظهارنظر به نوجوان در جمع و فراهم آوردن شرایطی برای نشان دادن خود و کسب تجربیات موفقیت آمیز و مطلوب به نوجوان جهت رشد و تقویت سبک زندگی اسلامی کمک می‌کند. همچنین، تسهیل تربیت اسلامی برای رشد و بهبود دیگر متغیرها ضروری بود.

با بررسی‌های انجام شده تحقیق به این نتیجه رسید که سیره تربیتی امام حسین(ع) در بعد فردی، یک سبک میانه و در بعد اجتماعی سبکی متعادل است؛ میل به روی در سبک زندگی فردی تبیین کننده تعادل در سبک زندگی اجتماعی است؛ سبک زندگی اسلامی هم با دیگر نظام‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه و هم با اجزا و مجموعه‌های خود هماهنگی و انطباق لازم را دارد و در هیچ‌شانی از شوون زندگی فردی و اجتماعی نبودن توازن (افراط و تفریط) را از مسلمانان بر نمی‌تابند؛ و سرانجام اینکه تعادل در سیره تربیتی امام حسین(ع) امری موردی نیست، بلکه مدلی عام و در همه شوونات زندگی جاری و ساری است.

سیره تربیتی امام حسین(ع) برآمده از آموزه‌های اعتقادی و ارزشی است و بنیاد سبک زندگی اسلامی، علاوه بر اعتقادات که مشتمل بر روح توحید در تمامی شئون زندگی است، شامل امور ارزشی و اخلاقی ثابت است. تعلیم اسلام، دستورالعمل کلی به منظور وصول به سبک زندگی اسلامی را ارائه نموده است. بررسی تعامل دوسویه اجزای مثلث «نیاز، دین، سبک زندگی» نشان می‌دهد که میان این سه مقوله ارتباط و پیوند گسست‌ناپذیری وجود دارد. ظرفیت‌سازی در خانواده و توانمندسازی آن در روند دست‌یابی به سرمایه اجتماعی و جامعه سالم با بهره‌گیری از آموزه‌های دینی می‌تواند راه حل مناسبی برای مشکلات عصر حاضر محسوب شود.

با توجه به استفاده‌ی روزافزون از رسانه‌های دیداری و تأثیرات اجتماعی - روانی تبلیغ مستقیم و غیر مستقیم کالا و خدمات از طریق این رسانه‌ها، و همچنین تمایل مردم به هم‌رنگ شدن با جماعت و مرجع قرار دادن رسانه‌ها برای تحقق این یکدست شدن، انتظار می‌رود خانواده‌ها بتدریج به سمت شرایطی سوق یابند که ارزش‌های مذهبی آن را بر نمی‌تابد؛ از جمله می‌توان به مصرف زدگی، گسترش فرهنگ چشم‌هم‌چشمی و رقابت ناسالم برای مصرف هرچه بیشتر، ایجاد احساس محرومیت در قشر کم درآمد جامعه، کم‌رنگ شدن ارزش‌های مذهبی و هنجارهای اصیل فرهنگ ملی، اشاره کرد. این رسانه‌ها با ترویج مصرف زدگی، پیامدهای روانی، اجتماعی و اقتصادی بسیاری را به افراد و جامعه تحمیل می‌کنند که هر یک به نوبه‌ی خود می‌تواند زمینه ساز کنش و رفتاری غیر اسلامی و یا حتی ضد اسلامی شود. تغییر ذائقه‌ی مخاطبان توسط رسانه‌ها، شامل مدیریت اوقات فراغت نیز می‌شود. گرایش به شیوه‌های غربی، به گونه‌ای محسوس، افراد را از پر کردن اوقات فراغت به شیوه‌های توصیه

شده‌ی اسلام از قبیل صرف این اوقات برای مناجات با خدا، حضور در مسجد و مجالس مذهبی، در کنار همسر و خانواده بودن، صله‌ی رحم، سفر کردن و سیر در ارض به منظور عبرت آموزی و پند گرفتن و مواردی از این دست، باز می‌دارد. نتایج پژوهش بیانگر آن است که یکی از مهم‌ترین محیط‌هایی که می‌تواند به صورت منظم سیره تربیتی امام حسین(ع) را در درون افراد نهادینه کند و به جامعه رسوخ کند، نهادهای تربیتی است. خانواده و مدرسه‌ای که سرشار از جاذبه الهی؛ یعنی مودت، محبت، رحمت، شفقت و آرامش روانی محیط تربیتی که تسهیل کننده مولفه‌های سیره تربیتی امام حسین(ع) است. نتایج بیان گر آن است که سیره تربیتی امام حسین(ع) که مبتنی بر اعتدال است، زمینه ساز پیوند عاطفی در خانواده می‌باشد و از پدیده گسست نسلی جلوگیری می‌کند. رخی از شاخصه‌های سرگرمی اخلاقی عبارتند از: توحیدگرایی، توجه به قرب الهی، توجه به عالم غیب، واقع گرایی، عقلایی بودن، بیهوده و عبث نبودن، حفظ کرامت انسانی در سرگرمی، سرگرم نشدن به گناهان و اعتدال در پرداختن به سرگرمی.

پیشنهادهای

برای آشنایی بیشتر مربیان و الدین با آموزه‌های سیره تربیتی امام حسین(ع) پیشنهاد می‌گردد در حد متعادل و نه افراط یا تفریط گونه به ویژگیها و خصوصیات فراگیران توجه شود. چرا که برنامه‌ی هر درسی مبتنی بر انسان‌شناسی اسلامی، لزوماً الگویی تکاملی است. هرگونه برنامه‌ای که منجر به حرکت انحطاطی گردد؛ مناسب نیست. پیشنهاد می‌گردد که آموزه‌های سیره تربیتی امام حسین(ع) را در برنامه‌ی درسی و آموزشی و کار دانش آموزان در نظر گرفته شود و ارائه روشهای تدریس و انتخاب گروههای کاری دانش آموزان در طول یادگیری با توجه به سبکهای تفکر متنوع افراد صورت گیرد.

از راهکارهای کاربردی سازی مورد تاکید در این پژوهش، می‌توان به تغییر عوامل آسیب زا، تمهید شرایط رشد شخصیت افراد، فراهم سازی تجربه عملی سیره تربیتی امام حسین(ع) و عوامل محیطی - اجتماعی اشاره نمود.

- بالا بردن کیفیت برنامه‌های رسانه‌های داخلی به ویژه رسانه ملی؛

- آموزش مصرف بهینه کالا و خدمات، با طرح معیارهای اسلامی در این زمینه، در قالب سریال‌های جذاب و پرمخاطب و نیز پیام‌های بازگانی؛

- آموزش آموزه‌های سیره تربیتی امام حسین(ع) برای ایجاد حساسیت افراد نسبت به سبک زندگی خود و رعایت اصول اسلامی.

- از آنجا که سیره تربیتی امام حسین(ع) توصیه شده، دارای مجموعه‌ای از اصول «خود کنترلی» است که در صورت رعایت آنها، نوعی تعادل در وضعیت عمومی جامعه به لحاظ جامعه شناختی، روان‌شناختی، اقتصادی و فرهنگی ایجاد می‌شود، ضرورت دارد نهادهای فرهنگی و آموزشی، با در نظر گرفتن شرایط زمان و مکان که مورد تأکید فقه پویای اسلام و به‌ویژه شیعه است، برای ارائه الگویی اسلامی - ملی از سبک زندگی، همسو با یکدیگر تلاش کنند و برنامه‌ای عملیاتی در این زمینه ارائه دهند.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج البلاغه
۳. صحیفه سجادیه
۴. ابن ابی الحدید، عبدالحمید. (۱۳۸۲). شرح نهج البلاغه (ابن ابی الحدید). قم: کتابخانه حضرت آیت الله العظمی منجفی (ره). ۳۵۲ صفحه. ج ۱ (۱۴۰۴ ق. ۱۹۶۷ م) چاپ دوم.
۵. ابن اثیر، عزالدین (۱۳۸۲). تاریخ کامل، ترجمه: سید محمد حسین روحانی، انتشارات اساطیر، تهران، چاپ سوم.
۶. ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۷۲). عیون اخبار الرضا علیه السلام. نشر: بی جا - بی نا
۷. ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۹۷). علل الشریع. تهران: مومنین.
۸. اریلی، علی بن عیسی. (۱۳۹۳). کشف الغمه. مترجم: علی بن حسین زواره ای، تهران: نور محبت.
۹. امین، سید محسن. (۱۳۶۷). اعیان الشیعه. تهران: طبع و نشر.
۱۰. بحرانی، عبدالله. (۱۳۸۷). عوالم العلوم. قم: مؤسسه الامام المهدی
۱۱. ابن الاثیر، عزالدین. (۱۹۷۰). اسد الغابه بیروت: دار احیا.
۱۲. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۹۰ ق)، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، چاپ اول.
۱۳. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۴ ق). وسائل الشیعه، آل البيت، قم.
۱۴. حرانی، ابو محمد. (۱۳۹۳). وسائل الشیعه. مترجم: صادق حسن زاده، تهران: آل علی (ع)
۱۵. حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۳۸۶). وسائل الشیعه. قم: کتابچی
۱۶. حسین، طه (۱۳۳۲). علی و دو فرزند بزرگوارش، ترجمه: احمد آرام،
۱۷. حسینی زاده، علی. (۱۳۸۴). سیره تربیتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اهل بیت (علیهم السلام)، چ چهارم، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۰۵ صفحه.
۱۸. خامه یار، حسن. (۱۳۹۳). امام حسین (ع). تهران: عاشورا
۱۹. دارالحديث. (۱۳۷۴). کنز العمال. تهران: دالحديث.
۲۰. دشتی، محمد. (۱۳۷۹). ترجمه نهج البلاغه. قم: انتشارات پرهیز کار. ۹۶۰ صفحه.
۲۱. دیلمی، حسین بن محمد. (۱۳۷۲). اعلام الدین. قم: آل بیت.
۲۲. رحمانی همدانی، احمد. (۱۳۷۸). فاطمه الزهراء سلام الله علیها بهجه قلب المصطفی صلی الله علیه و آله. جلد ۱، تهران: منیر، ۷۹۲ صفحه.
۲۳. شریف قرشی، محمد باقر. (۱۳۸۵). حیاة الامام الحسین. قم: قلم مکنون.
۲۴. شوشتری، نورالله. (۱۳۶۲). احقاق الحق و ازاله باطل. قم: مکتبه آیه الله المرعشی العامه.
۲۵. شیخ الاسلامی. حسین. (۱۴۱۲ ق). مسند فاطمه الزهرا (س)، قم: دارالقرآن کریم ۸۷۲ صفحه.
۲۶. صادقی، مصطفی؛ فرمانیان، اسماء. (۱۳۹۸). راز جاودانگی قیام عاشورا در مقایسه با دیگر قیام ها. پژوهش نامه معارف حسینی، شماره ۱۳، صص ۷-۱۵.
۲۷. قربانی، افسانه؛ خانی، عاطفه؛ گلی، مهرانز. (۱۳۹۸). تاثیر گذاری خواص در واقعه عاشورا. پژوهش نامه معارف حسینی، شماره ۱۳، صص ۵۷-۶۲.
۲۸. قمی، عباس؛ الهی، علی اکبر. (۱۳۹۶). سفینه البحار. مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی.
۲۹. کلینی محمد بن یعقوب. (۱۳۶۹). اصول الکافی. ترجمه مصطفوی ج. جلد ۱. تهران: کتابفروشی علمیه اسلامی. ۳۹۹ صفحه.
۳۰. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۱. کوفی، محمد بن علی. (۱۳۹۳). فتوح ابن اثم. تهران: انتشارات علمی فرهنگی
۳۲. مجلسی، محمد باقر. (۱۳۷۶). بحار الانوار، ج ۳، محقق محمد باقر محمودی: انتشارات دار الاحیاء التراث العربی. ۳۴۲ صفحه
۳۳. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۹۰). تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، قم: مؤسسه دارالحديث.
۳۴. محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۶۷). میزان الحکمه، چ دوم، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۳، ص ۱۴۹.
۳۵. مطهری، سجاد؛ فرح بخش، کیومرث؛ سلطانی، عبدالله؛ نوری، محمدرضا. (۱۳۹۴). پیش بینی رضامندی زناشویی اسلامی بر اساس مولفه های سبک زندگی اسلامی در دانشجویان متأهل. نشریه پاسداری فرهنگی/انقلاب اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۲، صص ۴۷-۶۹.

۳۶. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). مجموعه آثار، انتشارات صدرا، تهران.
۳۷. المقدس، یوسف بن یحیی (۱۳۸۷). عقد الدرر. قم: جمکران
۳۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۸). قهرمان توحید. قم: امام علی ابن ابی طالب (ع).
۳۹. نصر حلوانی، ابو عبدالله (۱۳۸۳). نزهة الناظر. مترجم: عبدالهادی مسعودی. قم: دارالحديث.
۴۰. نوری، حسین بن محمد تقی (۱۳۶۶). مستدرک الوسائل. قم: موسسه آل البيت (ع).
۴۱. یعقوبی، احمد بن اسحاق (۱۳۸۹). تاریخ یعقوبی. تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی.

منابع:

1. The Holy Quran.
2. Nahj al-Balagha.
3. Al-Sahifa al-Sajjadiyya
4. Ibn Abi Hatred, A. H. (1967). Commentary on Nahj al-Balagha (Ibn Abi al-Hid). Qom: Hazrat Ayatollah al-Uzma Manjafi Library. 352 pages. Vol. 1 (1404 AH/1967 AD). Second edition. (In Persian)
5. Ibn Athir, A. D. (1970). History of the Complete (Tarikh kamel). Translated by: Seyed Mohammad Hossein Rouhani. Asatir Publications, Tehran. Third edition. (In Persian)
6. Ibn Babawayh, M. A. (1993). Uyoon Akhbar al-Rida (Ahl al-Bayt). Publisher: Bi-ja – Bi-na. (In Persian)
7. Ibn Babawayh, M. A. (2018). Ulul al-Sharia. Tehran: Momineen. (In Persian)
8. Arili, A. I. (2014). Kashf al-Ghummah. Compiled by Ali ibn Hussein Zorvayi. Tehran: Noor Mohabbat. (In Persian)
9. Amini, S. M. H. (1988). Ayān al-Shiyah (Eyān al-Shi‘ah). Tehran: Tuba wa Nashr. (In Persian)
10. Bahrani, A. (2008). ‘Awālam al-‘Uloom. Qom: Institute of Imam Mahdi. (In Persian)
11. Ibn Athir, A. D. (1970). Asad al-Ghaabah. Beirut: Dar al-Hiya. (In Persian)
12. Al-Harani, M. H. (1490 AH). Wasa’il al-Shi‘a. Qom: Institute of Aal al-Bait. (In Persian)
13. Al-Harani, M. H. (1414 AH). Wasa’il al-Shi‘a. Aal al-Bait. Qom: (In Persian)
14. Al-Harani, A. M. (1393). Wasa’il al-Shi‘a. Translated by: S. Hasan Zadeh. Tehran: Aal Ali. (In Persian)
15. Al-Harani, M. H. (2007). Wasa’il al-Shi‘a. Qom: Kitabchi. (In Persian)
16. Hussain, T. (1953). Ali and His Two Noble Sons. Translated by: Ahmad Aram. (In Persian)
17. Hosaini Zadeh, A. (2005). The Prophetic Biography (Seerah) of the Prophet Muhammad (peace be upon him and his family) and the Ahl al-Bayt. 4th edition. Qom: Qom Hawzah and University Research Center. 105 pages. (In Persian)
18. Khamah Yar, H. (2014). Imam Husayn (peace be upon him). Tehran: Ashura. (In Persian)
19. Dar al-Hadith. (1995). Khoz al-‘Amal (Kanz al-‘Amal). Tehran: al-Hadith. (In Persian)
20. Dashtri, M. (2000). Translation of Nahj al-Balagha. Qom: Parhizkar Publications. 960 pages. (In Persian)
21. Dillami, H. M. (1993). ‘Alaam al-Din. Qom: Aal al-Bait. (In Persian)
22. Rahmani Hamadani, A. (1999). Fatimah al-Zahra, peace be upon her, Joy of the Heart of al-Mustafa. Vol. 1. Tehran: Munir, 792 pages. (In Persian)
23. Sharif Quraashi, M. B. (2006). The Life of Imam Husayn. Qom: Qalam Maknoon. (In Persian)
24. Shou shteri, N. A. (1983). Iqāq al-ḥaqq wa Izāq al-Bāṭil. Qom: Library of Ayatollah al-Mar’ashi Al-‘Ammā. (In Persian)
25. Sheikh al-Islami, H. (1412 AH). Musnad Fatimah al-Zahra (s). Qom: Dar al-Quran al-Karim. 872 pages. (In Persian)

26. Sadeghi, M.; & Farmiani, A. (2019). The Eternal Secret of Ashura Uprising in Comparison with Other Uprisings. *Journal of Hussaini Studies*, Issue 13, pp. 7–15. (In Persian)
27. Qorbani, A.; Khani, A.; & Goli, M. (2019). The Impact of the Ulama on the Ashura event. *Journal of Hussaini Studies*, Issue 13, pp. 57–62. (In Persian)
28. Qummi, A., & Alahi, A. A. (2017). *Safinat al-Bahr*. Mashhad: Al-Astaniyah Research Foundation. (In Persian)
29. Kulini, M. Y. (1990). *Usul al-Kafi*. Translated by J. Mutawakkil. Vol. 1. Tehran: Bookseller of Islamic Seminary. 399 pages. (In Persian)
30. Kulini, M. Y. (1986). *Al-Kafi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. (In Persian)
31. Kufi, M. A. (2014). *Fath Ibn A' tham*. Tehran: Scientific Cultural Publications. (In Persian)
32. Majlisi, M. B. (1997). *Bihar al-Anwar*, Vol. 3. Researcher: Muhammad Baqir Mahmudi. Dar al-Ihya al-Turath al-Arabi Publications. 342 pages. (In Persian)
33. Mohammadi Ri Shari, M. (2011). *Takhkim family life from the Qur'an and Hadith perspectives*. Qom: Dar al-Hadith Institute. (In Persian)
34. Mahmudi Ri Shari, M. (1988). *Mizan al-Hikmah*, 2nd edition. Maktab al-'Ilm al-Islami, Vol. 3, p. 149. (In Persian)
35. Motahhari, S.; Farhakhsh, K.; Soltani, A. & Nouri, M. R. (2015). Predicting marital satisfaction in Islam based on Islamic lifestyle factors among married students. *Cultural Revolution Heritage Journal*, 5th year, no. 12, pp. 47–69. (In Persian)
36. Motahhari, M. (1989). *Collected Works*. Sadra Publications, Tehran. (In Persian)
37. Al-Muqaddas, Y. Y. (2008). *Aqad al-Durar*. Qom: Jamkaran. (In Persian)
38. Makarim Shirazi, N. (2009). *Hero of Tawhid*. Qom: Imam Ali Ibn Abi Talib. (In Persian)
39. Nasser Halwani, Abu Abdullah. (2004). *Nazhat al-Nazir (Nuzhat al-Nazir)*. Translated by Abdulhadi Masoodi. Qom: Dar al-Hadith. (In Persian)
40. Nuri, H. M. T. (1987). *Mustadrak al-Wasa'il*. Qom: Institute of Aal al-Bait. (In Persian)
41. Ya'qubi, A. I. (2010). *Tarih Ya'qubi*. Tehran: Scientific and Cultural Publications Company. (In Persian)